

אנשים ומצבים (ד)

פרקים אוטוביוגרפיים מתוך הספר:
'Vozdushnyie Puti' ('דרכי אוויר'), 1982

בוריס פסטרנאק

לפני מלחמת-העולם הראשונה

מרוסית: יהודה גור-אריה

לצמוח בצורה הפוכה עץ לבנה זקן, עקור-למחצה. הסוכך הירוק של ענפיו יצר מעין סוכה, תלויה מעל למים. על מקלעת הענפים החזקה אפשר היה להתמקם בישיבה או בהסבה. כאן קבעתי לי את פינת-העבודה שלי. קראתי את טיט'צ'ב, ולראשונה בחיי כתבתי שירים, לא באופן מקרי ומזדמן, אלא באופן שוטף וקבוע, כפי שעוסקים בציור או כותבים מוסיקה.

בתוך עלוות העבותה של העץ הזה, במשך שניים או שלושה חודשי הקיץ, כתבתי את השירים לספרי הראשון.

הספר נקרא, ביומרה הגובלת בטפשות, בשם 'תאום לעננים', מתוך חיקוי לתמהונית הקוסמולוגית שבה הצטיינו שמות הספרים של הסימבוליסטים ושמות הוצאותיהם. כתיבתם של שירים אלה, ליטושם ושיפור הטיטוטות, היו לי צורך נפשי עמוק וגרמו לי עונג בלי-ישוער, עד-כדי דמעות.

השתדלתי להימנע מזיוף רומאנטי, מתחבולות צדדיות. לא הייתי צריך לזעוק את שירי מעל במה, כדי שאנשי הרוח ידעו מהם וישללו אותם: 'איזו ירידה! איזו ברבריות!'. לא הייתי זקוק לכך שמתוך עידון צנוע ימותו הזוכים, וגברות-נשות פרופסורים, לאחר קריאתם בחוג של ישיבה-שבעה מעריצים, יגידו לי: 'הרשה לי ללחוץ את ידך ההגונה'. לא השתדלתי להשיג ריתמיקה ברורה, של ריקוד או של זמר, שבהשפעתה, כמעט בלא השתתפות המילים, יתחילו הידיים והרגליים לנוע כמעצמן. לא הבעתי דבר, לא שיקפתי, לא ציירתי, לא תיארת.

ולבסוף, עקב קירבתי אל מאייקובסקי, יש שמצאו בי יסודות רטוריים והדגשים של אנטונוצ'ה דומים לשלו. זה לא נכון. לא היו לי כאלה יותר מאשר אצל כל אדם המדבר בשפתו.

להיפך, דאגתי היתה תמיד מכוונת אל התוכן, מחשבתי היתה נתונה תמיד רק לכך שהשיר עצמו יכיל משהו, שיכיל רעיון חדש או תמונה חדשה. שעם כל תכונותיו העצמיות, יהיה חרוט בתוך הספר וידבר מעל דפיו בכל שתיתקו ובכל הצבעים של שחור דפוסו הבלתי-צבעוני.

למשל, כתבתי שיר בשם 'ונציה' או שיר בשם 'תחנת רכבת'. העיר ניצבה לפני על פני המים, ועיגולים ושמנייות של מיתארה צפו והתרבו, תופחים, כמו סוכר בתה. או במרחק, בקצה דרכים ורציפים, התנשא, כולו בעננים ועשן, האופק הנושא ברכת פרידה של מסילת הברזל, שמאחוריו נעלמו רכבות, ואשר הכיל היסטוריה שלמה של יחסים, פגישות ופרידות, והתרחשויות לפניהן ואחריהן.

לא הייתי זקוק לשום דבר ממני עצמי, מן הקורא, מתורת האמנות. הייתי צריך רק, ששיר אחד יכיל את העיר ונציה ואילו בשני ימצא תחנת-הרכבת של פרסט, כיום תחנת ביילורוסיה — באלטיקה. שורות כמו 'קורה, שמתרחבת השקיעה בתמרונים גשמים נאֵדנים' מן השיר 'תחנת רכבת' האמור, מצאו חן בעיני בוכרוב. יחד עם אסייב ועם עוד כמה מתחילים, היתה לנו הוצאת-ספרים שיתופית קטנה, במימונו. בוכרוב, שהתמצא בענייני דפוס מתוך עבודתו ב'ארכיב הרוסי', פירסם את יצירותיו והוציא לאור את שלנו. הוא הוציא-לאור את 'התאום', עם הקדמה ידידותית של אסייב. מריה איבנובה פלטרשייטס, אשתו של המשורר, אמרה: "פעם עוד תצטער על פירסום ספר-בוסר". היא צדקה. פעמים רבות הצטערתי על כך.

3

בקץ החם של שנת 1914, עם הבצורת ועם ליקוי החמה השלם, התגוררתי במעון הקיץ של הבלטרושייטסים, באחוזה הגדולה ליד הנהר אוקה, ליד העיר אלקסין. אני לימדתי את בנם ותירגמתי בשביל התיאטרון הקאמרי, שקם זה-העתה ובלטרושייטס היה מנהלו האמנותי, את הקומדיה הגרמנית של קלייטס, 'הכד השבור'. באחוזה נמצאו אישים רבים מעולם האמנות: המשורר ויאצ'סלב איבנוב, הצייר אוליאנוב, אשתו של הסופר מוראטוב, לא-הרחק, בטארוס, עסק באלמנט בתיאטרון 'סקונטאל' של קלידאס, בשביל אותו התיאטרון.

ביולי נסעתי למוסקבה, להתנייב לפני ועדת הגיוס, וקיבלתי כרטיס לכן, שיחרור מוחלט, בשל רגלי הקצרה שנשברה בילדותי, וחזרתי לאוקה, אל משפחת בלטרושייטס.

כעבור זמן קצר, באחד הערבים, התרחש מאורע מיוחד: על פני האוקה, בתוך דוק הערפל, שהיה פרוש על קני הסוף שבנהר, צפה והתקרבה מלמטה, במשך שעה ארוכה, איזו מוסיקה צבאית, פולקת ושייר-לכת. אחרי-כך, מאחורי הקף שטה והתקרבה ספינת-גרר קטנה עם שלוש אסדות. נראה שמן הספינה ראו את האחוזה על ההר,

חציתה של שנת 1912, אביב וקיץ, ביליתי בחוץ-לארץ. מועד חופשת הלימודים שלנו הוא סמסטר הקיץ במערב. סמסטר זה ביליתי באוניברסיטה העתיקה של העיר מארבורג.

באוניברסיטה זו למד לומנוסוב אצל המתמטיקאי והפילוסוף כריסטיאן וולף. מאה וחמישים שנה לפניו, בדרכו מחוץ-לארץ, לפני שובו למולדתו ומותו על המוקד ברומא, הירצה כאן ג'ורדנו ברנו את יסודות האסטרונומיה החדשה שלו.

מארבורג היא עיירה קטנה, מימי-הביניים. אז היא מנתה 29 אלף תושבים. מחציתם — סטודנטים. היא דבוקה ציורית אל ההר, שממנו נחצבו האבנים לבניית בתיה וכנסיותיה, הטירה והאוניברסיטה, טובלת בבוסתנים צפופים, אפלים כלילה.

נותרו לי אז יתרות, מן האמצעים שהיו מיועדים לקיום וללימודים בגרמניה. על חשבון יתרות אלה, שלא בוזבוז, נסעתי לאיטליה. ראיתי את ונציה, אדמת-הורודה וכחלחלת-ירוקה, כמו חלוקי-אבן שקופים שפולט הים אל החוף, ביקרתי בפלורנץ, — אפלה, דחוסה, חטובה — דוגמא חיה מתוך השירים של דנטה. לביקור ברומא — לא הספיק לי הכסף.

שנה לאחר-מכן סימתי את חוק לימודי באוניברסיטת מוסקבה. סייע לי בכך מנסורוב, היסטוריון צעיר שנתקבל לסגל האוניברסיטה, לאחר סיום לימודיו בה. הוא צייד אותי באוסף שלם של חומר לימוד, שעל-פיו נבחר הוא עצמו בבחינות הממשלתיות בשנה שעברה. ספריית הפרופסורים כללה גודש של חומר, שהיה מעבר לנדרש בבחינות, ונוסף לספרי-עזר כלליים הכילה מדריכים מפורטים בנושאי הזמן העתיק-הקלאסי ומונוגרפיות ייחודיות בנושאים שונים. בדי-עמל הובלתי אוצר זה, בכרכרה.

מנסורוב היה קרוב וידיד של טרובצקי הצעיר ושל דמיטרי סמארין. הכרתי אותם בגימנסיה מס' 5, שם היו נבחרים כל שנה בבחינות אקסטריניות, כשהם לומדים בבית. הטרובצקוויים המבוגרים, אביו ודודו של הסטודנט ניקולאי — אחד מהם היה פרופסור למשפטים והאחר רקטור האוניברסיטה ופילוסוף נודע — הצטיינו שניהם בממדי גוף דשנים ובדומה לכעין פילים, בזיגים רחבי הקף, רובצים היו על הקתדרה, וקטון חרישי של הפצרה, בקולות אריסטוקראטיים מרפכים, מתחטאים, היו מרצים את הקורסים המצויינים שלהם.

מן דומה היו האנשים הצעירים, שלישיה לא-נפרדת, שהיו באים לאוניברסיטה, נערים מתבגרים מחוננים, עם גבינים סבוכים, בעלי קולות ושמות רמים.

בחוץ זה זכתה להערכה האסכולה הפילוסופית של מארבורג. טרובצקי כתב עליה ושלח לשם להשתלמות את תלמידיו המחוננים ביותר. דמיטרי סמארין, שהיה במארבורג לפני, היה שם האיש של טרובצקי ופטריוט של מארבורג. נסעתי לשם לפי הצעתו.

דמיטרי סמארין היה בן למשפחה סלאוופילית רמת-יחש, שאחוזה השתרעה על פני השטח שבו נמצאת כיום עיירת הסופרים פֶרְדֶּלְקִין והסטוריוס לילדים חולי שחפת, באותו מקום. פילוסופיה, דיאלקטיקה, תורת הגל, היו בדמו, עניין של תורשה. הוא היה מפורז, בלתי-מאוזן ולא-לגמרי נורמאלי. בשל הליכותיו המוזרות והתנהגותו הבלתי שפויה הוא היה קשה ולפרקים בלתי-נסבל.

בתחילת תקופת ה'צא"פ' (התוכנית הכלכלית החדשה, בשנות העשרים, ברוסיה) הוא בא, מיושב ונכון יותר, מסיביר למוסקבה, לשם נשאה אותו לזמן רב מלחמת האזרחים. הוא היה נפוח מרעב ורוחש כינים. קרוביו מזי המחסור הקיפו אותו בדאגתם, אך היה כבר מאוחר מדי. כעבור זמן קצר הוא חלה בטיפוס, ומת כאשר המגפה כבר החלה לפחות.

אינני יודע מה עלה בוגרלו של מנסורוב, אך הבלשן הנודע ניקולאי טרובצקי זכה בתהילה עולמית.

2

את הקיץ שלאחר הבחינות הממשלתיות, ביליתי אצל ההורים, במעון הקיץ במולודיה, קרוב לתחנת סטולובוקה, על מסילת הברזל מוסקבה-קורסק.

המסורת מספרת שליד הבית התנהלו חילופי-יריות בין הקוזאקים של צבאנו הנסוג, לבין פרשי היחידות הקדמיות של נפוליון. בעומק הפארק המתמזג עם בית-הקברות, התכסו צמחיה ונמוגו אל העתיקות, קברותיהם.

בתוך הבית היו חדרי צרים ביחס לגובהם, וחלונות גבוהים. עששית-נפט על השולחן הטילה צללים ענקיים בזוויות הקירות שצבעם בורדו-כהה, ועל התקרה.

מאחורי הפארק התנהל נחל קטנטן, כולו חתור בזרמי המים. באחת המערבולות הוסיף

בכורב התייחס אלי בחמימות כזאת, שלא ידעתי במה זכיתי לה. הוא עקב בלא בלא לאות אחר הטוהר הפוטוריסטי שלי, ושמר עלי מפני השפעות מזיקות. בין אלה הוא כלל את יחסם של המבוגרים אלי. כאשר רק הבחין בסימנים של תשומת-לב מצידם, כאילו מתוך חשש שעידודם יביא אותי לאקדמיזם, השתדל בכל האמצעים להרוס את הקשר הנרקם. לא חדלתי לריב עם כולם בשל יחסו הלבבי אלי.

חיבתו מאוד את הזוג אניסימוב, יוליאן ואשתו נרה סטנבקיץ. בלא רצון הייתי עד לקרע שביניהם לבין בכורב.

ויאצ'סלב איבנוב רשם לי הקדשה נוגעת-ללב על ספר שנתן לי. בחוג של בריוסוב ליגל בכורב על ההקדשה באופן כזה, כאילו אני עצמי עוררתי את הליגולוג. ויאצ'סלב איבנוב חדל לברך אותי בשלום.

כתב העת 'סוב'רמניק' (בן-הזמן) פירסם את תירגומי לקומדיה של קלייסט, 'הכד השבור'. העבודה לא היתה בשלה, לא מעניינת. צריך הייתי לכרוע אפיים ארצה בתודה לכתבה-העת על הפירסום. נוסף לכך, צריך הייתי להיות אסיר-תודה עוד יותר למערכת על כך, שיד אלמונית עברה על כתבה-היד לשיפור ולתועלתו.

אבל חוש הצדק, הצניעות והכרת-התודה לא היו מקובלים אז בין צעירי האמנים השמאלנים ונחשבו כאות לסנטימנטליות וחוסר-טעם. מקובל היה להרים את האף, להתנהג ביהירות, בנוכלות אפילו, ואם גם עורר כי הדבר תיעוב, בניגוד לרצוני נמשכתי אחר כולם, כדי לא לחרוג מדעתם של חברי.

משהו קרה עם ההגהות של הקומדיה. הן התאחרו וגם הכילו תוספות, שלא היו בדרך ולא התייחסו לטקסט.

לזכותו של בכורב יש לומר, שלא היה לו כל מושג בעניין זה, ובמקרה זה, לא ידע מה הוא מעולל. הוא אמר שאסור להשלים עם חוצפה זאת, של לכלוך ההגהות ותיקונים סגנוניים בלתי-מבוקשים של המקור, ועלי להתלונן אצל גורקי, שלפי עדויות שהיו בידו, היה משתתף סמוי בניהולו של כתבה-העת. וכך עשיתי. במקום תודה למערכת 'סוב'רמניק' — במכתב אווילי, מלא שחצנות מלאכותית וחוסר ידע, התלוננתי לפני גורקי על כך שהתייחסו אלי בתשומת-לב וברצון-טוב. עברו שנים, והתברר שהתלוננתי אצל גורקי — על גורקי. הקומדיה הוכנסה על-פי הוראתו והוא התקין אותה כמו ידיו.

ולבסוף, גם היכרותי עם מאייקובסקי החלה בפגישת-מחלוקת שבין שתי קבוצות פוטוריסטים עוינות, כשהוא משתייך לאחת מהן, ואני — לאחרת. לפי דעת היוזמים, צריכה היתה להתקיים איזו התכתשות קלה, אך מה שהפריע לריב, היתה ההבנה ההדדית שנתגלתה בינינו, למן המילים הראשונות.

לא אתאר כאן את יחסי עם מאייקובסקי. מעולם לא היה בינינו קצץ. ההכרה בו גדולה מאשר בי. מסלפים את השקפתו על הדברים שלי.

הוא לא אהב את 'שנת 1905' ואת 'לויטנט שמידט' וראה את כתיבתם כטעות. שני ספרים שלי מצאו חן בעיניו: 'מעל למחסומים' ו'אחותי החיים'.

לא אספר כאן על פגישותינו ופרידותינו. אשתדל לתת, עד כמה שאוכל, איפיון כללי של מאייקובסקי ומשמעותו. מובן שזה וגם זה יצובעו בצבע אישי וסובייקטיבי. נתחיל מן העיקר. אין לנו מושג על עיניו הנפש שבטרם התאבדות. בעיניו גוף, על גלגל העיניים, מאבדים מדי פעם את ההכרה, יסורי העיניו כה גדולים, שחוסר-האפשרות לעמוד בהם מקרב את הקץ. אך אדם, הנתון בידיו של התליין-המענה, עדיין לא מת, בנופלו חסר-הכרה מכאב. הוא נזכר בבוא קיצו, עָקְרו שייך לו, זכרונותיו עימו, ואם ירצה, יכול הוא להשתמש בהם לפני מותו, הם יכולים לעזור לו. מי שמגיע לרעיון ההתאבדות, מציב צלב על עצמו, פונה עורף אל עברו, מכריז על עצמו כפושט-רגל, וזכרונותיו אינם פעילים יותר. זכרונות אלה כבר אינם יכולים להימשך ולהגיע עד אל האדם המתיסר, להציל אותו ולסעדו. הקיום הפנימי הבלתי-נפסק מופר, האישיות חֲדָלָה. יכול להיות, שבסופו של דבר, אדם הורג את עצמו לא מתוך אמונה בצידקת החלטתו, אלא מתוך אי-יכולת לסבול את העצב, שלא ידוע למי הוא שייך, סבל זה, בהעדרו של הסובל, ציפיה ריקה זו, שאינה מתמלאת בהמשך החיים.

נדמה לי שמאייקובסקי ירה בעצמו מתוך גאווה, משום שהרשיע משהו בתוכו, שאהבתו העצמית לא יכלה להשלים עמו. יסנין תלה את עצמו, בלא לשקול היטב את התוצאות, ואולי הניח בעומק נשמתו — כיצד אפשר לדעת? — שאולי זה עוד לא הסוף, לא השעה הנכונה, יש פנים לכאן ולכאן. מרינה צֶקֶטֶאייבה התגוננה כל חייה מפני השיגרה, באמצעות העבודה הספרותית; וכאשר נראה היה לה כי זה בבחינת מותרות שאין להתיר אותם, ולמען בנה עליה להקריב זמנית את תשוקתה הנלהבת ולהביט סביב במבט מפופח, היא ראתה כאוס, שרק היצירות מונעת אותו, והוא קבוע, לא-רגיל, נוקשה — והיא נרתעה בפחד, ובלא לדעת היכן להסתתר מתוך אימה, מצאה מיסתור, מתוך כהלה, במוות; תחבה ראשה בעניבת החנק, כמו תחת הכר. נדמה לי שפאולו יאשבילי כבר לא הבין דבר, כאשר, כרוך בחבלי-הקסם של הילולת שנת 1937, הביט בלילה על בתו הישנה, והגיע למסקנה ששוב אין הוא ראוי להביט בה ובבוקר הלך אל חברים ובכדור ציד של רובה דו-קני ריסק את גולגולתו. ונדמה לי שפאדייב, עם אותו חיוך מתחטא שידע לעבור בו בין כל מעקשי הפוליטיקה, ברגע האחרון לפני היריה, יכול היה להיפרד מעצמו, במילים אלה, בערך: "ובכן, הנה, הכל נגמר. שלום סאשה."

אך כולם התענו עיניו בלי-יתאר, התענו עד-כדי-יך, שתחושת היגון הגיעה לדרגה של מחלת-נפש. ויחד עם הצער על כשרונם הנגדע וזכרונם המאיר, אנו מרכינים ראש גם לפני סבלם.

וכך, בקיץ 1914, בבית-קפה ברובע ארבאט, צריך היה להתקיים עימות בין שתי קבוצות ספרותיות. מן הצד שלנו, הייתי אני ובכורב. מצידם אמורים היו להיות טֶרֶטִיאקוב וְשֶרְשֶבְנִיקֵץ. אך הם הביאו עמם את מאייקובסקי.

התברר שמראהו של האיש הצעיר, הבלתי-צפוי, היה מוכר לי ממסדרונות הגימנסיה

והחליטו לעגון. הספינה פנתה פניה חדה לרוחב הנהר והובילה את האסדות אל הגדה שלנו. היו עליהן חיילים, יחידה צבאית של גרנדירים, רבת-מספר. הם ירדו לחוף והדליקו מדורות לרגלי הנהר. הקצינים הוזמנו למעלה, לארוחת-ערב-ולילה. בכורב הם הפליגו. היה זה פרט אחד מתוך הגיוס המוקדם, שהתנהל בעוד-מועד. החלה המלחמה.

אז, במשך שני מועדים, עם הפסקה של כשנה, שימשתי כמורה פרטי בביתו של סוחר עשיר, מוריץ פיליפ. הייתי המחנך של בנו ואלטר, נער חביב וחברותי.

בקיץ, בעת המהומות האנטי-גרמניות במוסקבה, שבהן ערכו פרעות בפירמות הגדולות אֵיִינֶס, פֶרִיין ואחרים, נערכה התנפלות גם על נכסיו של פיליפ, במשרד ובמעונו.

את ההרס ביצעו לפי תוכנית, בידיעת המשטרה. ברכושם של העובדים לא נגעו, רק בזה של הבעלים. במהומה שהתחוללה, ניצלו הבגדים שלי, הלכנים וחפצים אחרים, אך סָפְרִי וכתבי-היד נפלו אל תוך הדייסה הכללית והושמדו.

אחר-כך אבדו לי הרבה דברים בנסיבות הרבה יותר רגועות. אינני אוהב את סגנוני שלי, עד שנת 1940, אני שולל חצי ממאייקובסקי. לא הכל מוצא חן בעיני אצל סָנִין. וזה לי התפוררות הצורות שרווחה אז, הידלדלות המחשבה, הסגנון הסתום והבלתי-ישיר. אינני מצטער על אובדן עבודות בלתי-מוצלחות ובלתי-מושלמות. אך גם מנקודת-מבט אחרת לגמרי, מעולם לא ציערו אותי אבידותי. יותר חשוב לאבד דברים בחיים, מאשר לִרְפוּשׁ. הזרע לא יצמיח נֶכֶס, אם לא ימות. יש לחיות בלא להתעייף, להביט קדימה ולהיוון מן המלאי החי, שיחד עם הזיכרון יוצר גם את השיכחה.

בזמנים שונים, מתוך סיבות שונות, אבדו לי: הטקסט של ההרצאה 'סימבוליות ואלמות'; מאמרים מן התקופה הפוטוריסטית; סיפורים לילדים, בפרווה; שתי פואמות; מחברת שירים שנכתבו בין הקובץ 'מעל למחסומים' לבין 'אחותי החיים'; טיוטת רומאן בכמה מחברות גדולות שפרק הפתיחה שלו הופיע בדפוס, בצורת סיפור בשם 'ילדותו של ליוורס'; תירגום שלם של טראגדיה מאת סווינפרן מתוך הטרילוגיה שלו על מרי סטיוארט.

מן הבית ההרוס והשרוף-למחצה עברה משפחת פיליפ לדירה שכורה. גם כאן היה לי חדר נפרד. אני זוכר היטב. קרני השמש הסתווית השוקעת פילחו תלמים בתוך החדר ובספר שעלעלתי בו. הערב התמקם בו בשני אופנים. האחד — בוורדרות הקלה שנחה על העמודים, והאחר — בתוכן וברוח השירים המודפסים בו. קינאתי במחבר, שהצליח באמצעים פשוטים כאלה לאחוז בפיסות מציאות ולהכניסן לספר. היה זה אחד מספריה הראשונים של אחמטובה, כנראה 'בן-הלוויה'.

באותן שנים, תוך-כדי שירותי אצל פיליפ, נסעתי לאוראל ולפריקאמיה. חורף אחד ביליתי בְּוִסְלוֹדִי-וִוִלֵב, בצפון מחוז פֶּרֶם, במקום שפעם ביקרו בו צ'כוב ולוֹוִיִּתֵן, לפי עדותו של א.ג. טיטובוב, שתיאר מקומות אלה בזכרונותיו. את החורף השני עשיתי ב'הרים השקטים', ליד הנהר קאמה, במפעלים הכימיים של אושקוב.

במשרד בתי-החרושת ניהלתי זמן-מה לשכה צבאית ושיחורתי יוצאי-צבא רבים, שהיו מרותקים אל בתי-החרושת ועבדו כחיל-נוטרים.

בחורף, הקשר של בתי-החרושת עם העולם החיצוני התנהל באמצעים שמלפני המבול. את הדואר הובילו מְקָזָן, הנמצאת במרחק מאתיים וחמישים וירסטאות,* כמו כימי 'בת הקפיטן',** במזחלות רתומות לשלושה סוסים. פעם עברתי דרך חורפית זו.

במרץ 1917, כאשר נודע במפעלים על המהפכה השתחוללה בפטרבורג, נסעתי אני למוסקבה.

בבית-החרושת של איִזְבֶּקס הייתי צריך למצוא ולפגוש את המהנדס, איש יוצא מן הכלל, ובארסקי, שהופנה לשם לעבודה, לקבל ממנו הנחיות ולהמשיך עמו הלאה. מן 'ההרים השקטים' נסענו בעגלה מכוסה ומצוידת במוטות-גלישה, במשך ערב, לילה שלם, וחלק של יום המחרת. עטוף בשלושה מעילי-פרווה וטובע בתוך הקש, יחד עם שק המשא, התגלגלתי בתחתית המזחלת, נטול חופש-תנועה. נימנמתי, נדרם ומתעורר חליפות, עוצם ופוקח את העיניים.

ראיתי את הדרך היערית, את כוכבי ליל הכפור. ערימות שלג גבוהות כיסו כהרים את נתיבי-הנסיעה הצר. לפעמים היה גגון המזחלת נוגע בענפים הנמוכים של האשוחים התלולים מעל לדרך, מפיל מהם את השלג, שהיה נערם עליו ברחש ונישא עליו. הלוכך של מעטה השלג שיקף את ניצנוץ הכוכבים והאיר את הדרך. כיסוי השלג המאיר בעומק, בתוך עבי היער, עורר פחד, כמו נר דולק באמצע היער.

שלושה סוסים, רתומים בזה אחר זה, משכו את העגלה. כאשר מדי פעם יצא סוס זה או אחר הצידה מתוך הטור, העגלון היה מיישר אותו מיידית, וכאשר העגלה היתה נוטה על צידה, היה קופץ ממנה, רץ לצידה ומשעין את כתפו, שלא תתהפך. שוב הייתי נדרם, מאבד את תחושת הזמן העובר ומתעורר פתאום בשל טילטול או שינוי בתנועה.

פונדק הדרכים ביער נראה לגמרי כמו בסיפורים על שודדים. אש בביקתה. מיחס רוחש ואורלוגין מתקתק. ובעוד העגלון שהביא את העגלה מסיר את השלג ומתחמם ומדבר בקול נמוך, לילי, אולי מתוך התחשבות בישנים, מאחורי המחיצה — עם הפונדקית המתכוננת לארח לו לארוחה, העגלון האחר מנגב את שפמו ושפתיו, לובש את המעיל העבה ויוצא אל הכפור, לרתום שלישיה רעננה.

ושוב שעטת הסוסים, ציפצוף מוטות-הגלישה, נימנום ושינה. וביום המחרת — מרחקים בלתי-נראים בארובות של בתי-חרושת, מדבר-שלג אינסופי של נהר גדול, קפוא ומסילת-ברזל כלשהי.

* וירסטא: מידת-אורך רוסית עתיקה, קצת יותר מקילומטר.

** רומאן מאת פושקין

יוסף יחזקאל

אין מלבדי בשדה

הל'א מ'עבר לק'צה הע'רוג'ה
ש'ני צ'כאים פונים לר'עת ב'ירק
הנ'ותר אחרי ק'ציר הא'פונה
אין איש מ'לבדי בש'דה,
יום ש'שי אחרי הצ'הרים
ממקלט שב'טרקטור הזמ'רת
מספ'רת על א'הכ'תה לע'ברית.
ב'רקים מח'ברים ע'נן
לאפק, פוצ'עים א'ת קול הזמ'רת.

מקדש תמרור

ילדה ש'המ'תינה לאוטובוס הקימה מקדש תמרור
באדמת הג'ן ליד התחנה:
מעגל חלוקים מקיף תמרור משלש שנקרע מעמודו.
אל הציור השחוק הפונה דרומה נשען בקבוק שמן ריק,
מעברו השני גליל ירק גדלו ככף יד,
מעליו מעגל עלי ה'רדוף,
מתחת לו כפפת פתנה, חמה משמנים,
וזו מקפת פרחי לנטנה.
האם פ'עת העונה למקדשי תמרור?
אל שמי מערב של בקר עולים עוד ענני הבטחה;
אולי ירדו ממטרים, לא מלים שלי, של בית-דגון.
אני מוכן בששים דפים, בצב'עי לכן וכחל ומעט אפר
לסמן גוגי ימים מעתה עד לפסח
אכל תמורות א'ביב ב'ילדות לא אוכל לנבא.

חכו לימים אחרים

מיק מדגיר ביצי יען,
רוחצן, מסמן בתאריכים,
לפעמים מרמה את בנות היענה,
מגניב אליהן ביצים ביום הבקיעה.

הזהירו ממיקים המוכרים לכם תקוות לא לכם
ההרות ללדת שלום של מלחמה

בנחל בו גדרת היענים של מיק
כבר יזמתי מה שיזמתי, אם שמורת טבע
אם גן לאמי, בקשתי שיהיו שכנים
במקום מסתננים, אורות בלילה,
באמת לא חלמתי על יענים, אף הם לא יזרים לנוף.

הוא נסע לבקר את אלמנת אברהם,
לראשונה ראיתי רף בפני הציד.

חכו לימים אחרים. צאו אל שדות של פטה מוגנה
לראות שיט על פני גלי החום, להקת יענים בדהרה
כבבואת תמרים ברוח.

מס' 5, שם הוא למד, שתי כיתות מתחתי, וגם מאכסדרת היכל התזמורת הסימפונית,
שם נקרה לפני עיני, בהפסקות.

זמן-מה קודם-לכן, אחד מחסידיו הנלהבים בעתיד, הראה לי דבר-מה מפירסומיו
הראשונים של מאייקובסקי. אז, איש זה, לא רק שלא הבין את אלילו העתידי, אלא
את פירסום הבוסר הזה הראה לי מתוך צחוק ומורת-רוח על דבר-שטות חסר-
כישרון, שפורסם במזיד. ואילו בעיני השירים דווקא מצאו חן באופן בלתי-רגיל. היו
אלה נסיגותיו המבריקים הראשונים, שכונסו אחר-כך בקובץ 'פשוט, כמו נהימה',
עכשיו, בבית-הקפה, מחברם מצא חן בעיני לא פחות. מולי ישב צעיר יפה, בעל
ארשת-פנים קודרת, עם קול באס של כומר ואגרוף של מתאגרף, שופע שנינות
משגעת, משהו שבין גיבור מימי של אלכסנדר גרין, לבין לוחם-שוורים ספרדי.
מייד אפשר היה לנחש, שאם הוא גם יפה, גם שנון, גם מוכשר, ואולי גם ארכי-
מוכשר — אין זה הדבר החשוב ביותר אצלו, החשוב — עוצמה פנימית של ברזל,
איזה-שהם צווים פנימיים, איזה עיקרים של גודל-רוח, חוש אחריות, שעל-פיו לא
הירשה לעצמו להיות אחר: פחות יפה, פחות שנון, פחות מוכשר.

החלטיותו, רעמתו הפרועה, שהיה מוסיף ופורע בכל אצבעותיו, העלו בדעתי מיד
את דמות-דיוקנו המקובצת של איש-המחתרת, הטרויסט הצעיר של דוסטויבסקי,
מתוך דמויותיו הקטנות, הפרובינציאליות.

הפרובינציה, לא תמיד פיגרה אחר הכירה, לרעתה. לפעמים, כאשר מתמוטטים
המרכזים הראשיים, ניצלות פינות נידחות בזכות פעולתו הבורכה של היושן הנאחז
בהן. כך, אל ממלכת הטאנגו וזירות-ההחלקה, הוציא מאייקובסקי ממעבה היער
הקווקאזי הנידח והשוקט על שמריו שבו נולד, את ההכרה, כי ההשכלה ברוסיה
יכולה לבוא רק בדרך של מהפכה.

אל תכונותיו החיצוניות הטבעיות, הוסיף האיש הצעיר באופן מפליא אי-סדר
אמנותי שהטיל על עצמו, יחד עם מגושמות ורשלנות גופנית ורוחנית, והתנהגות
מרדנית-בוהמית, שכה היטיב להתגדר ולשחק בה בטעם.

אהבתי מאוד את הליריקה המוקדמת של מאייקובסקי. על רקע המוקיונות של אז,
רצינותה הכבדה, האיומה, המתלוננת, היתה כה בלתי-רגילה. היתה זו שירה מעוצבת
מעשה-אמן, גאותנית, דמונית, ויחד עם זה — היתה כה השלמה לאי-שיעור,
הכנועה, כמעט קריאה לעזרה.

הזמן! אף שאתה ציר-מרחן של דמויות-אל, פסח,

את פ'רצופי צ'יר, על מ'דף-הכיעור של המאה!

ב'ודד אני, כ'עין יחידה

של איש, ב'ין הע'ורים, פ'פח.

והזמן נשמע לו ועשה את שביקש. פרצופו מצוייר על מדף המאה. אך בכמה תכונות
צריך היה להיות נידח, כדי לראות ולנבא זאת!

או שהוא אומר:

האם תבינו, מדוע אני, כה שלו,

לועג לסערה,

נושא נפשי על פני צלחת —

סעודה לשנים הבאות...

אי-אפשר להימנע ממקבילות דתיות. "הלא דומם כל יצור אנוש ועמד בחיל ורעדה
וכל שעל פני האדמה לא ינוע. מלך המלכים ואדון האדונים בא להתייסר ולתת עצמו
מאכל למאמיניו."

בהבדל מן הקלסיקאים, שתוכן ההימנונים והתפילות היה חשוב להם, כמו אצל
פושקין ב'האבות הנוזרים', בעיבודו לאפרם סירין, ואלכסיי טולסטוי שעיבד לשירים
את תפילות-האשכבה של דמאסקין, הרי בלוק, מאייקובסקי וייסנין, החשיבו קטעי
תפילות ושירים כנסייתיים כפשוטם, כפיסות מציאות, יחד עם הרחוב, הבית
והמילים הרגילות של לשון-הדיבור היום-יומית.

רבדים אלה של היצירה העתיקה, הוסיפו לפואמות של מאייקובסקי נופך פארודי. יש
אצלו הרבה איזכורים לטקסטים קאנוניים, גלויים או סמויים. הם הובילו אל גדולה,
דרשו ידיים חזקות וחינכו את המשורר לתעוזה.

טוב מאוד שמאייקובסקי וייסנין לא עקפו את מה שידעו מן הילדות, שהרימו
שכבות-הרגל אלה, השתמשו ביופי הכלול בהם ולא השאירו אותם במחבואם, כאבן
שאין לה הופכין.

(הסוף בגיליון הבא)

יפה צינס

צופה

חרישי שיח ורדים

ראשים-וראשיהם זה בזה

משויקים

אור עליהם נוגה

שעה

רפה ומסכנת

קוץ של זה בא בכותרתו של זו

עמדה וחמלה עולה בה

כשרשים עולה

מתוך האדמה

על ברקיה

לשורציה אחות אמא

זה עצב עולה ממנה

מרחיק ומקרב יפה

שמוט על גו שמיט

ידיה פרושות קדימה

שרוטות עור

זו באוב הרגזתי מבור

עתה בצללים ארכים

ועב אד אין קץ

תקף על פני

תשוב מטה

נפשה בערפלים

זה בור

שוב וישקוע